

Rima Rutkauskienė

„Apie vieną Vilniaus mylėtoją“

Juozapo Kamarausko kūryba užima išskirtinę vietą Lietuvos dailės istorijoje. Tai vienintelis menininkas, palikęs tiek daug vedutų – Lietuvoje XVIII a. pabaigoje susiformavusio žanro kūrinių, kurių didžioji dalis skirta Vilniui. Vilnių įamžino daugelis XIX a.–XX a. pr. dailininkų, bet Lietuvos dailėje J. Kamarauskas yra vienintelis, nuosekliai puoselėjęs šį žanrą. Inžinerinis išsilavinimas ir pomėgis piešti suformavo savitą kūrybinį stilių – realistinėmis priemonėmis vaizduoti tiek jau neegzistuojančius, tiek ir amžininko akimis matytus architektūros paminklus bei jų kompleksus.

J. Kamarauskas pristatytas Lietuvos enciklopedijose¹, žodynuose², XX a. pirmos pusės lietuvių dailės istorijoje³. Apie jį dar 1925 m. rašė nenuilstantis lietuvių kultūros puoselėtojas Jonas Basanavičius⁴. Vertingi ir J. Kamarausko amžininkų – tuometinio *Vilniaus aid*o žurnalisto (vėliau – Lietuvos dailės muziejaus redaktorius) Rapolo Mackonio⁵ ir pokario Vilniaus vyriausiojo architekto Vladislavo

Mikučiano⁶ prisiminimai. Architekto ir dailininko kūrybinį palikimą yra tyrinėję ir šiuolaikiniai menotyrimininkai⁷.

Šiame straipsnyje pateikiama J. Kamarausko biografija yra sudėta iš kelių J. Kamarausko gyvenimo aprašymų, dienoraščio fragmentų, dokumentų, ataskaitų, asmens dokumentų, laiškų bei rankraščių, saugomų Lietuvos dailės muziejaus, Vilniaus apskrities ir Lietuvos centriniame valstybės archyvuose⁸. Daug informacijos apie dailininko kūrybą suteikė jo paties sudarytas kūrinių registras.

J. Kamarauskas gimė 1874 m. balandžio 29 d. (pagal senąjį kalendorių – balandžio 16 d.), kaip pats rašė, „folvarke Skauradai, Troškūnų pavieta, Ukmergės apskr., Kauno gubernijoje“, ūkininkų Mykolo Kamarausko ir levos Uršulės Sadauskaitės-Kamarauskienės šeimoje. Kamarauskų šeimoje gimė septyni vaikai. Išaugo penki: Boleslovas, Juozapas, Felicija, Teofilė ir Anelė⁹, kiti mirė ankstyvoje

vaikystėje. Būsimojo architekto ir dalininko pomėgi piešti rodo kūrinių registre 1884 m. datuotas kūrinys, kuriame jis, dešimtmetis, nupiešė Skauradų palivarką.

J. Kamarauskas mokėsi Raguvos mokykloje, vėliau – pas kunigą Joną Rusteikį Troškūnuose, taip pat Vilniuje – pas Adomą Liaskovskį ir Andriuškevičių¹⁰. Visuose savo gyvenimo aprašymuose jis mini lankęs Vilniaus piešimo mokyklą, kuriai vadovavo Ivanas Trutnevas¹¹.

Skauradų palivarkas. J. Kamarausko piešinys / The Skauradai folwark. Illustration by Kamarauskas

¹ *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius: Mintis, 1968, t. 2, p. 36–37; *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius: Mokslas, 1979, t. 5, p. 227; *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1986, t. 2, p. 195; *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, t. 9, p. 250.

² *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających: Malarstwo. Rzrbzarze. Graficy*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdansk, Łodz: Wydawnictwo polskiej akademii nauk, 1979, t. 3, p. 324–325.

³ *XX a. Lietuvių dailės istorija. 1900–1940*, Vilnius: Vaga, t. 1, 1982, p. 282–283; *Lietuvos dailininkų žodynas. 1918–1944*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013, t. 3, p. 192–193.

⁴ Basanavičius J., „Apie vieną Vilniaus mylėtoją“, *Vilniaus aidas*, 1925, balandžio 16, p. 2–3.

⁵ Mackonis R., *Senoji vilniečių karta. Portretų eskizai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 1999, p. 118–119.

⁶ Mikučianis V., *Norėjau dirbti Lietuvoje*, Vilnius: Lietuvos dailės akademijos leidykla, 2001, p. 48, 49.

⁷ Statulevičiūtė R., „Meniškoji dokumento prigimtis: Juozapo Kamarausko kūryba“, *Logos*, 2005, t. 42, p. 184–193; Statulevičiūtė-Kaučikienė R., „Imaginaciniai architektūros atvaizdai XIX a. II p.–XX a. I p. Lietuvos dailėje“, *Meno istorija ir kritika*, Kaunas: Vytauto didžiojo universiteto leidykla, 2008, nr. 4, p. 20–34; Povilaitytė E., „Vilniaus Aukštutinės pilies rūmų ikonografija: nuo dokumento fiksavimo iki vizijų“, *Lietuvos pilyys*, 2009, nr. 5, p. 83–103.

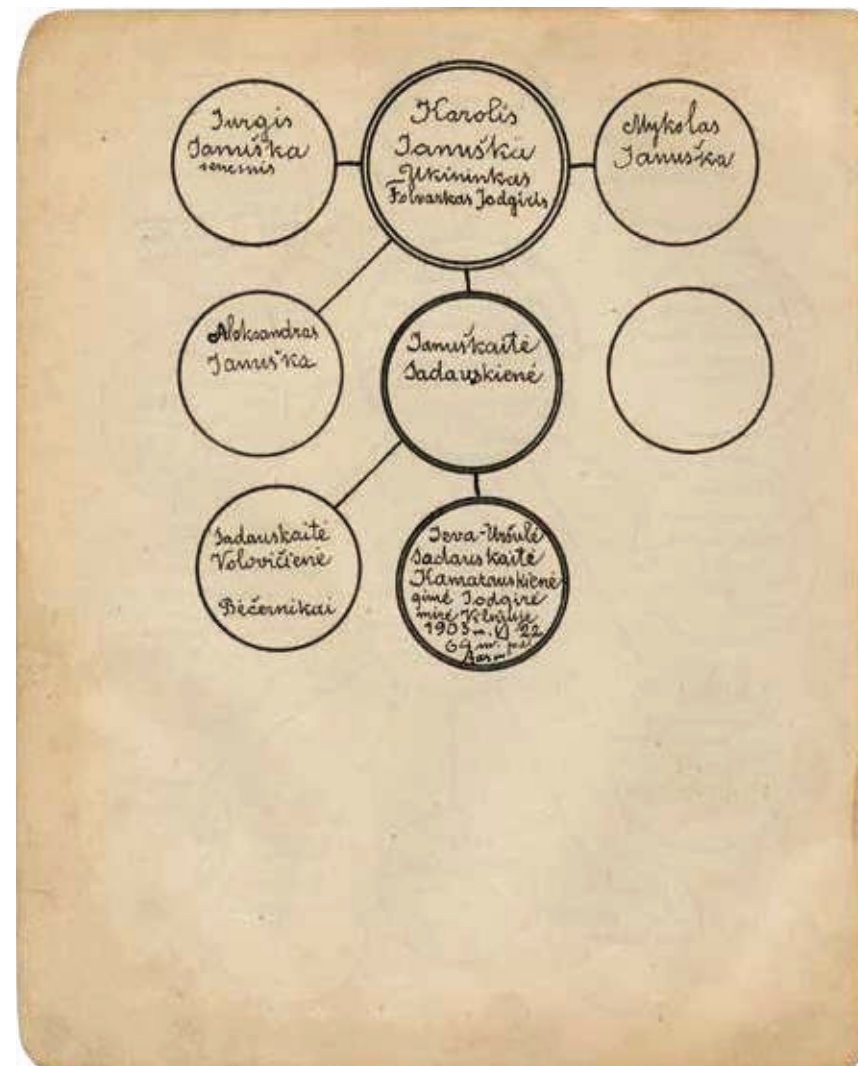
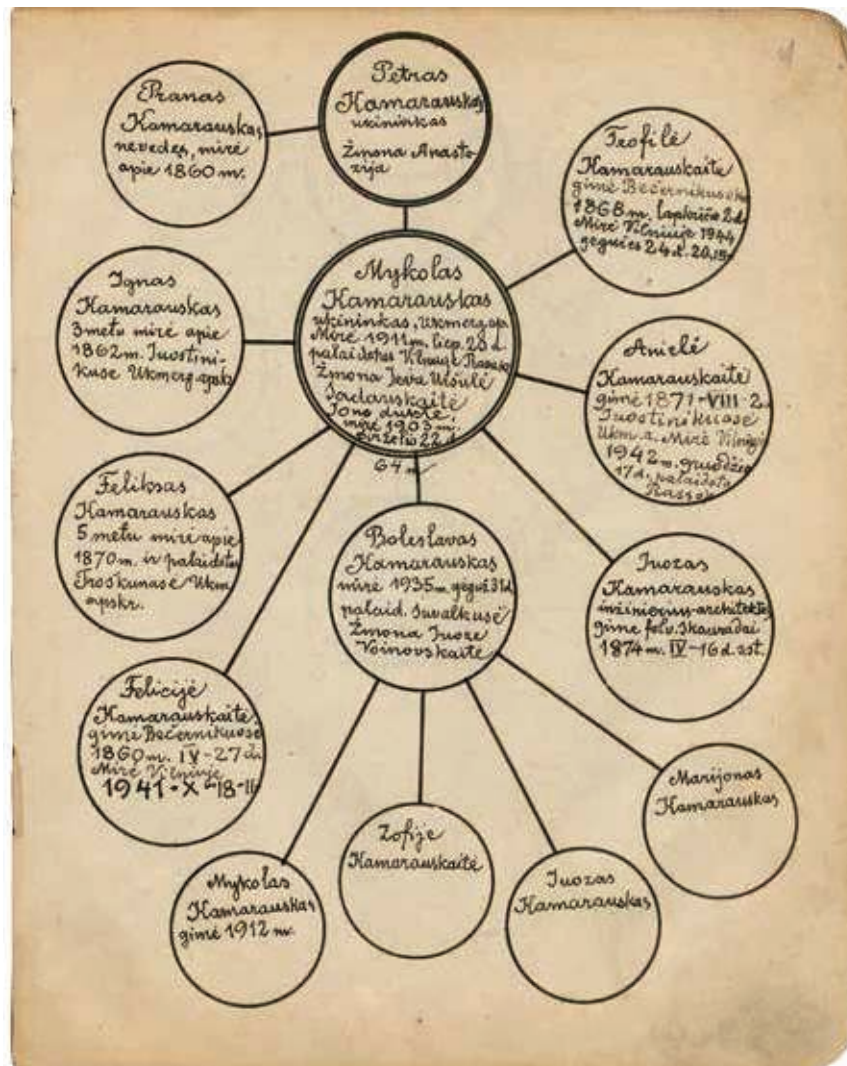
⁸ LDM archyvas, F. B-9, ap. 1, b. 1–34; Vilniaus apskrities archyvas, F. 61, ap. 4, b. 634; Lietuvos centrinis valstybės archyvas, F. 1367, ap. 3, b. 1217 ir F. R-643, ap. 1, b. 1634.

⁹ LDM archyvas, F. B-9, ap. 1, b. 6, l. 7.

¹⁰ LDM archyvas, F. B-9, ap. 1, b. 3, l. 1.

¹¹ Pasak J. Širkaitės, mokykloje jis galėjo mokytis po 1886 m.: Širkaitė J., „Vilniaus piešimo mokykla ir jos mokiniai“, *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, Vilnius: Kultūros ir meno instituto leidykla „Gervėlė“, 1997, p. 166–239.

J. Kamarausko sudaryta Kamarauskų giminės genealoginė shema /
Genealogical diagram of the Kamarauskas family compiled by Juozapas Kamarauskas

Atvykęs studijuoti į Vilnių, aštuoniolikmetis pateko į augantį miestą, kuriame sklاندė nacionalinio atgimimo idėjos, skatinusios pažinti senosios Lietuvos kultūrinį palikimą. Apie vėlesnius mokslus žinome iš Lietuvos dailės muziejaus archyve saugomo 1893 m. sausio 20–21 d. Vilniaus realinės mokyklos mokytojų išrašyto J. Kamarausko žinių įvertinimo liudijimo ir 1893 m. balandžio 29 d. kunigaikščio N. A. Bezborodkos vardo gimnazijos

prie Istorijos ir filologijos instituto Niežine¹² keturių klasių baigimo pažymėjimo. Tuo metu rašytame dienoraštyje pažymėta, kad 1893 m. rugsėjo 29 d. jis pateikė prašymą priimti į Sankt Peterburgo dailės akademiją. Tais pačiais metais išvyko į Sankt Peterburgą, mokėsi Centrinėje barono Aleksandro Štiglico techninio piešimo mokykloje. Apie inžinerinius mokslus tenka spręsti iš J. Kamarausko gyvenimo aprašymų. Viename iš jų minima, kad

1897–1899 m. mokėsi Statybos ir meno studijoje pas inžinierių M. M. Prozorovą¹³, kitame – kad „Petrapilio akademijoje“ baigė architektūros mokslus¹⁴. V. Mikučiano atsiminimuose teigiama, kad, pasak paties architekto, išsilavinimą jis įgijo Sankt Peterburge, kur baigė Civilinių inžinierių instituto Architektūros fakultetą ir gavo architekto diplomą¹⁵.

Nuo 1893 m. pradėjo dirbti statybos praktikantu, techniku, vėliau buvo darbų vykdytoju, architektu, miesto architektu. Iš jo gyvenimo aprašymų matyti, kad 1897–1899 m. dirbo prie Užnemunės geležinkelių statybų Gardino–Alytaus ruože, 1899–1905 m. – prie

¹² Niežinas – miestas šiaurės Ukrainoje, Černigovo srityje, 150 km nuo Kijevo.

¹³ LDM archyvas, F. B-9, ap. 1, b. 3, l. 1.

¹⁴ LDM archyvas, F. B-9, ap. 1, b. 14, l. 53.

¹⁵ Mikučianis V., *op.cit.*, p. 10.

J. Kamarausko mama Ieva Uršulė
Sadauskaitė-Kamarauskienė /
Kamarauskas' mother, Ieva Uršulė
Sadauskaitė-Kamarauskienė

Juozapas Kamarauskas. 1890 m.
kovo 19 d., Vilnius /
March 19, 1890, Vilnius

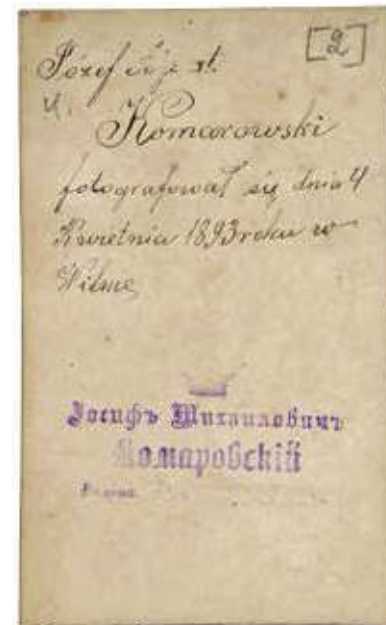

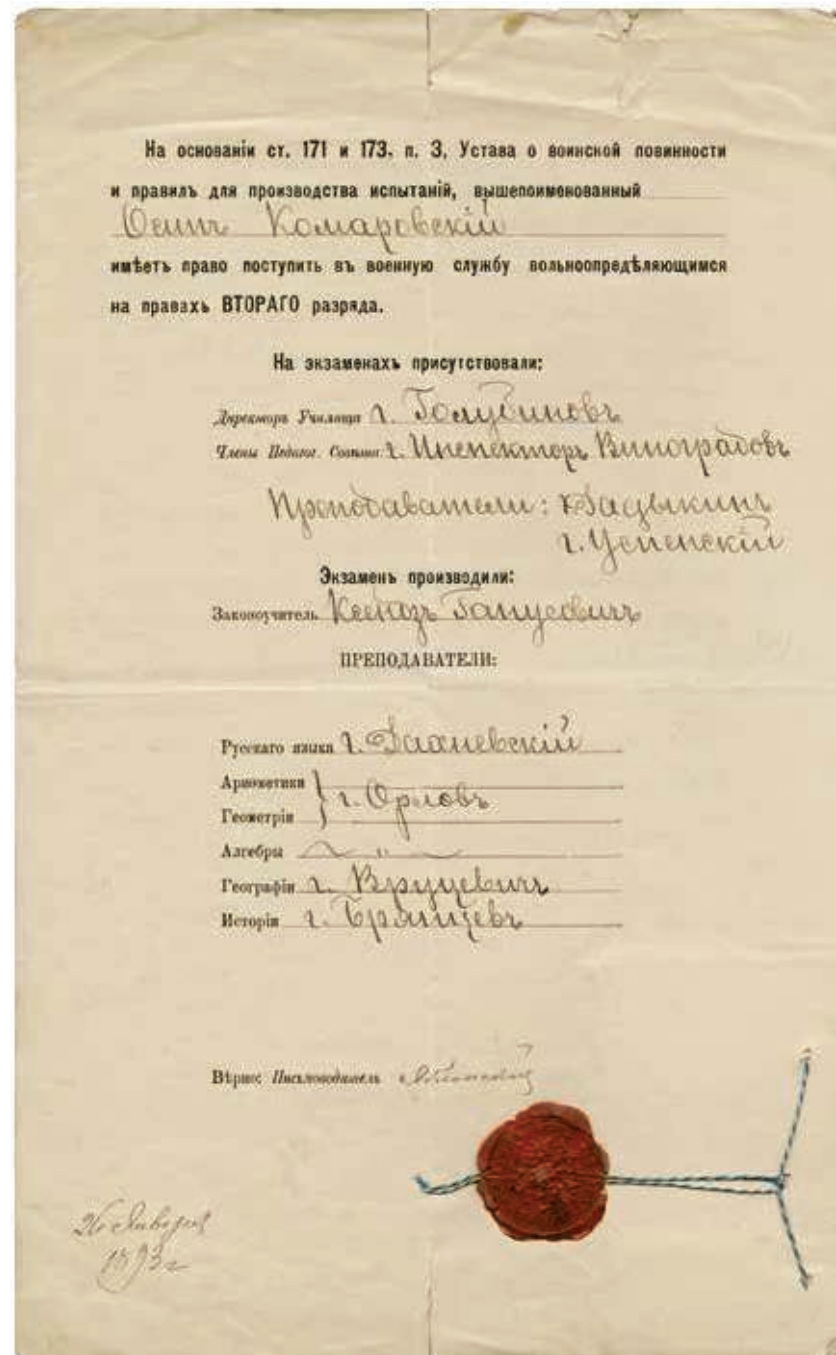
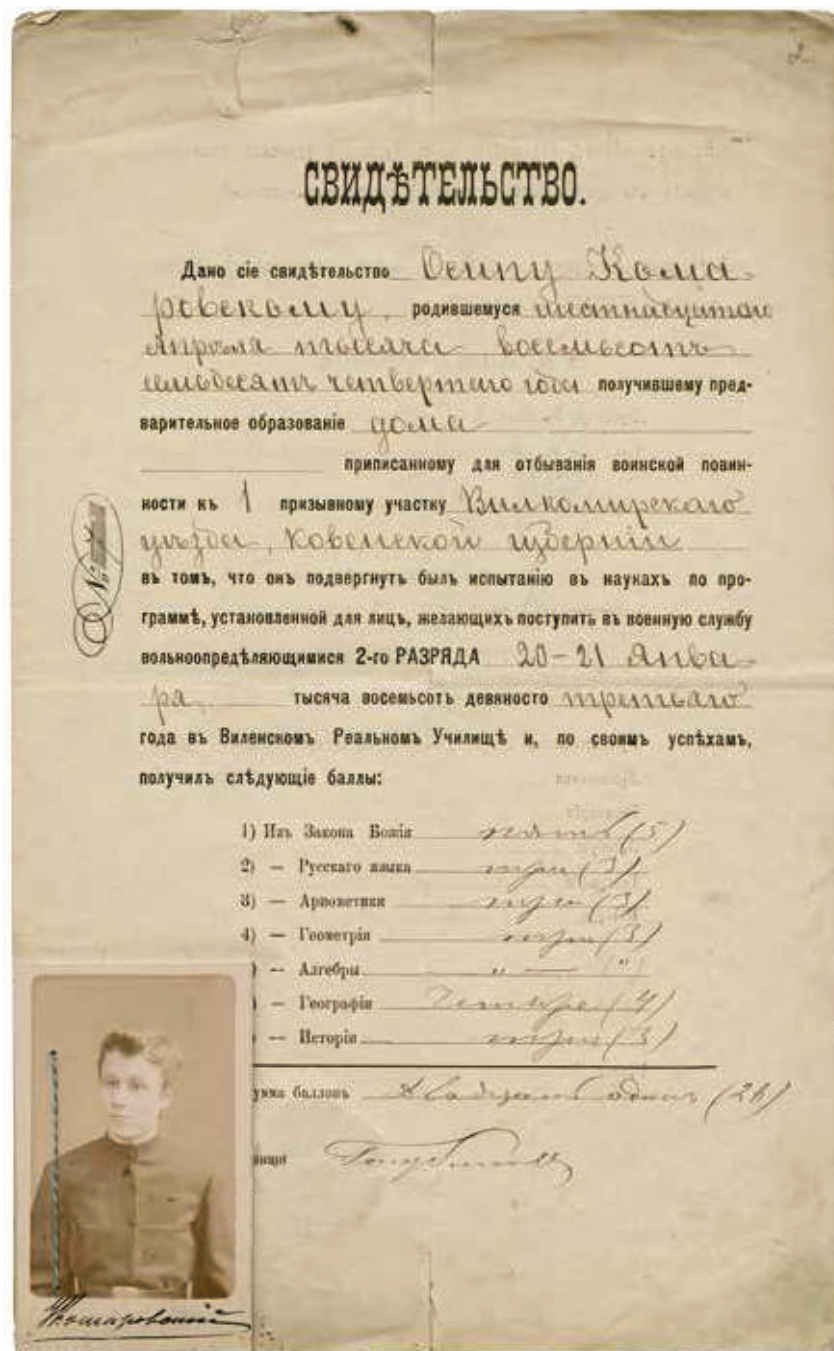
statybų geležinkelio ruožuose Maskva–Vindava ir Peterburgas–Vitebskas. J. Kamarauskui teko dirbti su žymiu italų inžinieriumi, vienu iš Sueco kanalo Egipte statytojų, Gaetano Fontana. 1906–1910 m. jis dalyvavo perstatant Mikalojaus (Michailovskojės) geležinkelio stotį, 1910–1914 m. buvo paskirtas Sankt Peterburgo statybų vedėju. Po tarnybos kariniame technikos dalinyje 1914–1917 m. dirbo Pirmajame geležinkelio batalione, o 1917–1922 m. – Peterburgo miesto ir gubernijos inžinieriumi architektu bei extraordinariu statybų viršininku. 1918 m. rugsėjo 5 d. buvo suimtas, kalintas, kalėjo iki 1919 m. gegužės 1 d. Pripažintas nekaltu ir paleistas. Peterburge tarnavo iki 1922 m. rudens. Gyvenimui tampant vis labiau komplikuojam, įgriusis terorui po perversmo, grįžo į Vilnių.

Vilniuje jau nuo XIX a. pabaigos gyveno J. Kamarausko tėvai ir seserys. Sesuo Felicija nuo 1899 m. sausio 22 d. turėjo leidimą

Juozapas Kamarauskas. 1893 m.
balandžio 4 d., Vilnius /
April 4, 1893, Vilnius

Vilniaus realinės mokyklos mokytojų komisijos J. Kamarausko žinių patikrinimo pagal programą, skirtą asmenims, norintiems stoti į savanorišką 2-os klasės karo tarnybą, liudijimas. 1893 m. sausio 20–21 d. / Certificate from the Vilnius real school teachers' commission on the aptitude of Juozapas Kamarauskas for those wishing to enter voluntary 2nd class military service. January 20–21, 1893

Juozapas Kamarauskas. 1901 m. gegužės 21 d., Sankt Peterburgas / May 21, 1901, Saint Petersburg

Petrogrado geležinkelio Statistikos skyriaus karinių krovinių iškrovimui valdyba. 1917 m. sausio 31 d. J. Kamarauskas stovi trečioje eilėje, pirmas iš kairės / Board for unloading military consignments of the Petrograd Railway Statistics Department. January 31, 1917. Kamarauskas is standing first from the left in the third row

Vilniuje atidaryti knygyną, kuriame galėjo prekiauti maldaknygėmis, paveikslėliais, kryželiais, rožiniais ir kitais kulto reikmenimis. Ne kartą buvo gavusi įspėjimą, kad pardavinėti leidinius galinti, bet tik ne lotyniškais rašmenimis, kitaip ji būsianti patraukta baudžiamojon atsakomybėn ir įmonė bus uždaryta¹⁶. Parduotuvėlė, matyt, ir buvo uždaryta, nes dar gyvendamas Sankt Peterburge J. Kamarauskas rašė laiškus seserims, siūlydamasis materialiai padėti ir skatindamas vėl ją atidaryti.

Atvykęs į Vilnių, dailininkas gyveno Skapo gatvėje, nuo 1927 m., – Šv. Kazimiero skersgatvyje 9-3¹⁷, o vėliau, 1943-iaisiais, persikėlė į nedidelį butelį šalia

¹⁶ LDM archyvas, F. B-9, ap. 1, b. 6, l. 15.

¹⁷ Savo butą Šv. Kazimiero gatvėje 9-3 1942 m. spalio 4 d. pavaizdavo kompozicijoje (kat. 327)

Šv. Mikalojaus cerkvės Didžiojoje gatvėje 28-15. Ieškodamas darbo, ne kartą kreipėsi į lenkų valdžią, bet kiekvieną kartą gaudavo atsaką, kad jam vietos nesama. Nesėkmingi buvo J. Kamarausko mėginimai įsidarbinti Lenkijos geležinkelių valdyboje, nepavyko ir bandymas gauti tarnybą Vilniaus magistratė. Nuolatinio darbo neturėjimas vertė imtis įvairiausių atsitiktinių užsakymų – daryti statybų projektus, restauruoti paveikslus bažnyčioms ir provincijos dvarams, kurti pinigų, pašto ženklų projektus, kopijuoti religinio turinio paveikslus, piešti buitinio žanro paveikslėlius, atvirukus su miestų heraldine emblematika bei LDK kunigaikščių portretais, ekslibrisus, kurti plakatus.

1939 m. Lietuvai atgavus Vilnių, J. Kamarauskui pavyko įsidarbinti miesto savivaldybės Statybos skyriuje inžinieriumi architektu ir konservatoriumi.

Juozapas Kamarauskas. Nuotrauka iš Lietuvos vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamento „Pil. Kamarausko Juozo natūralizacijos bylos“. 1940 m. birželio 13 d. / Photograph from the Lithuanian Ministry of Internal Affairs, Department of Administration “Files on the naturalisation of civilian Kamarauskas, Juozas”. June 13, 1940

Inžinierius architektas Juozapas Kamarauskas. 1935 m. lapkričio 26 d. / Engineer-architect Juozapas Kamarauskas. November 26, 1935

1940 m. savivaldybę pertvarkius į vykdomąjį komitetą, dirbo inžinieriumi architektu Statybos ir architektūros skyriaus urbanistikos sektoriuje. Vilniaus dailės muziejui tapus Vilniaus valstybiniu dailės muziejumi, jam buvo pavesta rūpintis senųjų kultūros paminklų tyrimu, inventorinti Vilniaus architektūrinius paminklus, rengti pranešimus apie tyrinėjimus. 1941 m. kovo 24 d. VI senojo Vilniaus tyrinėjimo darbų pranešime-posėdyje J. Kamarauskas perskaitė pranešimą apie Vilniaus ir Kauno architektūros paminklų inventorinimą ir rekonstrukcijas. Tarp jo sukurtų architektūrinių atvaizdų ir atliktų rekonstrukcijų buvo paminėti du Vilniaus planai, Vilniaus vaizdai, Gedimino kalno vaizdai ir rekonstrukcijos, Vilniaus apylinkių ir Trakų vaizdai, Kauno rekonstrukcijos, Sapiežiškių bažnyčios (netoli Kauno) vaizdai, taip pat – Peterburgo, Narvos, Podolės vaizdai. Pranešimą posėdyje išklausę Mikalojus Vorobjovas, Mieczysławas Limanowski, Marianas Morelowski, Adolfas Valeška, Euzebiusz Łopaciński ir Vytautas Žemkalnis palankiai įvertino pristatytus darbus ir, atsižvelgdami į architekto nuopelnus, nutarė prašyti LSSR švietimo liaudies komisariato skirti jam pensiją ar suteikti atitinkamą tarnybą. V. Žemkalnis dar siūlė išleisti vertingiausių J. Kamarausko darbų albumą, surengti parodą. Paroda buvo surengta 1941 m. Vilniaus miesto vykdomajame komitete. 1944 m., baigiantis karui, J. Kamarauskui, kaip Vilniaus miesto vykdomojo komiteto Komunalinio skyriaus techninės dalies inžinieriui konservatoriui, buvo pavesta iš natūros padaryti istorinių pastatų planus ir piešinius. 1944 m. rugsėjo 15 d. jis buvo paskirtas Architektūros reikalų valdybos prie LSSR Liaudies Komisarų Tarybos architektūros paminklų apsaugos inspektoriumi¹⁸. 1945 m. balandžio 12 d. Vilniaus valstybinio dailės instituto Mokslo taryba, pripažinusi architekto darbų

¹⁸ Tuomet, daugeliui architektų pasitraukus iš Vilniaus, vyriausiuoju Vilniaus miesto architektu buvo paskirtas Vladislavas Mikučianis. Vilniaus miesto architektų valdyboje tuo metu moksliniu sekretoriumi dirbo ir J. Kamarausko bendramintis Zygmuntas Mieczysławas Czaykowski (1887–1950), gimęs Varšuvoje, Paryžiuje baigęs specialiąją architektūros mokyklą. Nuo 1938 m. apsigyvenęs Vilniuje, pamilęs jo istoriją ir architektūrą. Didesnę savo tyrinėjimų dalį skyrė požeminės Vilniaus dalies istorijai. Jis buvo tiesiog apniuktas minties, kad tikras senovinis, viduramžių Vilnius slypi po vėlesnėmis rekonstrukcijomis,

istorinę ir meninę vertę, pritarė, kad jam būtų suteikta pensija.

Deja, pensijos J. Kamarauskas taip ir nesulaukė. Pergyvenęs du pasaulinius karus, valdžių kaitą, kalinimus¹⁹ ir artimųjų mirtis, jis mirė 1946 m. spalio 9 d., būdamas 72 metų amžiaus. Palaidotas Vilniaus Antakalnio kapinėse.

Senojo Vilniaus vizijos J. Kamarausko kompozicijose tuometinei vilniečių visuomenei neatrodė reikšmingos. Nebuvo paisoma ir jo mokslinės architektūros erudicijos. 1923 m. minint miesto 600 metų jubiliejų, J. Kamarauskas sukūrė Vilniaus miesto planą, kuris nors ir buvo pastebėtas lenkų spaudoje, bet palankaus atgarsio nesulaukė. Pirmasis apie J. Kamarausko kūrybos svarbą Lietuvos, o ypač Vilniaus, kultūros istorijai prašneko J. Basanavičius: „Kaipo Vilniaus patricijus jisai uoliai rinko ir krovė visokias istorijos ir archeologijos liekanas, kaip Vilniaus miesto aprašymus, planus, piešinius ir perstudijavo viską, ką jam pasisekė surasti apie Lietuvos sostinę privatiniuose rinkiniuose, bibliotekose ir muziejuose, kaip čia, Vilniuje, taip ir Peterburge ir kitose vietose.“²⁰ 1928 m. J. Kamarauskas tapo Lietuvių mokslo draugijos nariu. Tačiau jo atlikti darbai tinkamai buvo įvertinti tik po karo – ilgametis Lietuvos dailės muziejaus darbuotojas, kultūros istorikas (kurio dėka didelė kūrybos dalis ir pateko į muziejų) Vladas Drėma, dailininką pavadino pačiu karščiausiu ir ištikimiausiu mūsų sostinės praeities paminklų mylėtoju²¹.

J. Basanavičius yra rašęs, kad iki 1925 m. J. Kamarauskas sukūrė apie 4 000 Vilniaus miesto ir Trakų pilies eskizų²². Pats J. Kamarauskas savo *Curriculum vitae* (rašytame 1945 m.) mini, kad „išbaigtų kompozicijų ir eskizų“ yra parengęs apie 5 000. Jo dienoraščio, saugomo Lietuvos dailės muziejaus archyve, registre įrašyti 1 147 kūriniai,

reikia tik mokėti jį surasti. Ypač daug istorinių rekonstrukcijų jis sukūrė 1941 m., jau prasidėjus Antrajam pasauliniam karui. 1940 09 15–1940 10 05 kartu su J. Kamarausku dalyvavo Vilniaus dailininkų parodoje.

¹⁹ Buvo įkalintas už tai, kad pasirašinėjo lietuviškais rašmenimis, vėliau kalėjo 1918 m. Petrograde. Apkaltinus šnipinėjimu, buvo suimtas ir per lenkmetį Vilniuje.

²⁰ Basanavičius J., *op. cit.*

²¹ Drėma V., *Dingęs Vilnius*: Vaga, 1991, p. 48–49.

²² Basanavičius J., *op. cit.*

nutapyti ir nupiešti 1884–1943 m. J. Kamarausko kūriniai yra pasklidę po pasaulį. Dalis jų liko Sankt Peterburge, dalį konfiskavo lenkų valdžia, dar kitus – įvairūs asmenys „pasiskolino“ ir negrąžino, dalis jų yra privačiose kolekcijose. Vieni svarbiausių J. Kamarausko darbų – per Antrąjį pasaulinį karą sugriautų Vilniaus senamiesčio gatvių išklotinių brėžiniai ir piešiniai, atlikti 1944–1945 m., saugomi Lietuvos Respublikos kultūros paveldo apsaugos departamento archyve. Akvarele ir aliejumi tapytų kūrinių yra Lietuvos nacionaliniame, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės, Trakų istorijos, Žydų muziejuose, plakatų – Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Lietuvos dailės muziejaus rinkiniuose sukaupta didžiausia jo kūrinių kolekcija – 550 ant kartono, drobės, popieriaus, medvilnės akvarele, aliejumi, tušu, pieštuku sukurtų kompozicijų ir eskizų. Tapybinėje kolekcijos dalyje vyrauja Lietuvos, Ukrainos, Baltarusijos, Rusijos miestai, miesteliai, jų architektūra, peizažai, tarp piešinių dominuoja figūrinių kompozicijų (dažniausiai miestelėnės, vaikai, elgetos) eskizai, žymiai mažiau yra išlikusių architektūrinių detalių eskizų. 1960 m. dailėtyrininko, Vaizduojamosios dailės skyriaus vedėjo V. Drėmos dėka į muziejaus restauracines dirbtuves pateko apie 70 akvarelių ir piešinių, atsitiktinai surastų viename iš senamiesčio namų. 1980 m. Paminklų apsaugos inspekcijos mokslinės metodinės tarybos archyvas muziejui perdavė per 200 J. Kamarausko kūrinių. Apie 100 darbų įsigyta iš privačių asmenų.

Daugiau nei pusė muziejuje saugomos kolekcijos kūrinių skirti Vilniui. Pats dailininkas yra rašęs, kad nuo 1892 m. visą nuo tarnystės atliekamą laiką skirdavo savo numylėtam Vilniui, amžinybę jam suteikdamas piešiniuose. Sistemingai, kasmet, kas mėnesį, bendrame Vilniaus vaizde žymėdavo visus vykstančius pokyčius. J. Kamarausko pavaizduotas Vilnius stebina ir užburia, jis, lyg ir puikiai žinomas, kasdienis, bet pavaizduotas iš visiškai netikėto žiūrėjimo taško, atrandamas vis iš naujo. Įspūdį sustiprina gausūs ir išsamūs aprašymai keliomis kalbomis, kaligrafiškai išrašyti kartais vaizdinėje, bet dažniausiai – nugarinėje dalyje.

²³ LDM archyvas, F. B-9, ap. 1, b. 14, l. 53.

Registre užfiksuota keletas Vilniaus planų. Išliko tik penki. Ypač įdomūs yra sukurti 1923 ir 1929 m. Juose Vilnius atvaizduotas fotografiniu tikslumu: smulkus gatvių tinklas, palei nubrėžtas gatves išrikiuoti šimtai kruopščiai atkurtų namų, kaminais nusmaigstytais stogais, užrašyti senieji gatvių pavadinimai. Kai kurie planai įkomponuoti į rėmus, kuriuos puošia senieji pagonių dievai, užrašai, herbai, kartušai, primenantys XVII–XIX a. piešinius. Visa tai pavaizduota remiantis išlikusiomis pastatų liekanomis, ikonografija, medžiaga archyvuose, kartais – ir fantazija. Pasak paties autoriaus, „kiekviename plane yra apie 2 000 pastatų, kuriuos galima padalinti į naujus, senus ir istorinius. Vieną planą sudaryti reikėjo suvaikšioti apie 2 000 kilometrų. Tokiu būdu šitokį planą pagaminti reikėjo dvejų metų“²³. Amžininkai prisimena, kad jis iš natūros nuspiešdavo architektūrinį objektą, o, grįžęs namo, perkeldavo į planą atitinkamu masteliu. Iš registro matyti, kad J. Kamarauskas buvo padaręs ir reljefinių skirtingų šimtmečių senojo Vilniaus planų-rekonstrukcijų, išliko „Vilnius (XVI–XVII a.)“ (kat. 44).

J. Kamarausko kūrybiniame palikime labai didelę dalį sudaro Aukštutinės pilies vaizdai. Aukštutinę pilį jis mėgo vaizduoti iš įvairių pusių ir atskirais objektais, ir visą pilies kompleksą Vilniaus miesto panoramos fone. J. Kamarauskas buvo išsikėlęs sau užduotį kasmet arba bent kas kelerius metus fiksuoti tą patį objektą. Tebėra daug iš natūros pieštų vaizdų, kuriuose užfiksuoti įvykė pokyčiai ir rekonstrukcijos. Žymiai mažiau išliko Žemutinės pilies rekonstrukcijų.

Atskirą kūrybos dalį sudaro Vilniaus panoramos, pavaizduotos lyg iš paukščio skrydžio. Panoramos, alsuojančios erdve, sukurtos įvairias metų laikais, dažniausiai pieštos iš natūros, pasižymi lengvumu, poetiška nuotaika. J. Kamarausko Vilnius apsuptas kalvų, apaugusių miškais, kurių slėnyje dunkso bažnyčios, rūmai, pilys.

Esama akvarelių, kuriose nupiešti seniausi, jau nebeišlikę miesto statiniai – miestą juosusi gynybinė siena ir vartai. Tarp jų – Aušros (Medininkų), Trakų, Spaso (Išganytojo), Subačiaus, Totorių ir Vilniaus (Vilijos) vartų vaizdai, sukurti

Juozapo Kamarausko autoportretas interjere / Self-portrait of Juozapas Kamarauskas in an interior environment

1892–1898 m. Studijuodamas ikonografinę medžiagą, sienas dailininkas atvaizdavo su svarbiausiais gynybiniais segmentais – bokštais, ambrazūromis, mašikulomis.

J. Kamarauskas piešė ir tą Vilnių, kurį regėjo amžininko akimis. Savo akvarelėse jis įamžino Vilniaus bažnyčias – Misionierių, Šv. Mykolo, Šv. Mikalojaus, Pranciškonų, Šv. Onos ir Bernardinų, Šv. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo, Trinapolio, Šv. Petro ir Povilo ir kitas. Daugiakultūrį miestą atspindėjo kitų konfesijų maldos namai (Skaisčiausios Dievo Motinos soboras, Znamenskaja (Žvėryno) cerkvė, evangelikų liuteronų bažnyčia, totorių mečetė ir karaimų kinesė). Reikšmingą vietą J. Kamarausko kūryboje užima Vilnių supantys priemiesčiai (Verkių, Trinapolio, Žvėryno, Markučių) ir apylinkių subtilūs, kartais džiugūs, kartais nostalgiški peizažai. Prie upės – plačios pievos, kuriose matosi išsimėtę balti nameliukai, netoliese

ganosi galvijai, upėje – besimaudantys miestelėnai. J. Kamarausko kompozicijose užfiksuoti ir jaukūs miesto kampeliai – kiemai su kokia nors įdomia architektūrine detale, kiemo erdvę užgožiančiu gluosniu.

Kiek kuklesnė, bet ne mažiau vertinga J. Kamarausko kūrybinio palikimo dalis yra kitiems Lietuvos miestams skirta kolekcija. Tai didesnių miestų – Kauno, Trakų, Šiaulių bei jų apylinkių planai, mažesnių miestelių – Anykščių, Troškūnų, Vidiškių, Zapyškio ir kt. – architektūros paminklų – bažnyčių, pastatų vaizdai. J. Kamarauskas pabandė rekonstruoti ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilis – Trakų, Kauno, Vytėnų, Gelgaudiškio, Veliuonos, Raudonės, Lydos, Myriaus ir kt. Vaizduodamas objektus, jis siekė perteikti sienų mūrijimo būdus, angų apvadų struktūras, griuvėsių rūmų skilimus ir gamtinę aplinką. Kolekcijoje esama ir keletas Sankt Peterburgo, jo apylinkių bei kitų Rusijos miestų vaizdų.

Pirmoji personalinė J. Kamarausko paroda įvyko 1941 m. Vilnius miesto vykdomajame komitete. 1940 m. Vilniaus dailininkų parodoje buvo eksponuoti keli jo kūriniai. Plačiau susipažinti su J. Kamarausko kūryba visuomenė galėjo 1982-aisiais. Tais metais gegužės 12 d. Lietuvos dailės muziejaus centriniuose rūmuose buvo atidaryta paroda-publikacija „Senasis Vilnius J. Kamarausko (1874–1946) piešiniuose“. 1983 m. vykusioje restauruotų kūrinių parodoje tarp kitų kūrinių buvo eksponuoti ir J. Kamarausko piešiniai. Jo kūriniai buvo rodomi nuolatinėje XX a. pr. Lietuvos dailės ekspozicijoje Lietuvos dailės muziejuje (dabartinėje rotušėje). Pirmoji didžiulė retrospektyvinė dailininko paroda buvo surengta 1994 m. gruodžio–1995 m. vasario mėnesiais Lietuvos dailės muziejaus Nacionalinėje galerijoje. Tuokart buvo eksponuotas 91 kūrinys, išleistas katalogas. Po dviejų dešimtmečių, 2015 m. birželio 30–rugsėjo 27 d.²⁴ Lietuvos dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijoje įvyko paroda „Senojo Vilniaus vizijos Juozapo Kamarausko akvarelėse“.

kurioje, be kūrinių, buvo išstatyta ir gausi archyvinė medžiaga. 2015 m. lapkričio pradžioje Vilniaus paveikslų galerijoje atidaryta J. Kamarausko studija-ekspozicija.

²⁴ Kiek anksčiau, 2015 m. sausio 23–birželio 3 d., M. K. Čiurlionio namuose Vilniuje buvo surengta paroda „XX a. pradžios Vilniaus miesto vizijos“, kurioje buvo eksponuoti M. Dobužinskio ir J. Kamarausko kūriniai, saugomi Lietuvos dailės muziejuje.

